

АНКЕТА

с чл.-кор. проф. д.ф.н. Емилия Пернишка

(Из книгата на Катя Исса „На изток от Драгоман“. София, 2012)

Емилия Пернишка (член-кореспондент на БАН, професор, доктор на филологическите науки) работи в областта на лексикалната семантика, словообразуването, стилистиката, съпоставителното езикознание, иновациите в езика. Занимава се с въпроси на езиковата култура, въпроси на когнитивната лингвистика и прагмалингвистиката. Има книги и студии за лексикалната синонимия („Лексикалните синоними в художествения стил“, 1989), върху системния характер на полисемията („За системността в лексикалната многозначност на съществителните имена“, 1993), за езика и стила на Иван Вазов („Синонимиката в белетристиката на Иван Вазов – отражение на взаимоотношенията в лексико-семантичната система на книжовния език и на лексикалното строителство през 80-те – 90-те години на XIX век“, 1975) и други български писатели, семантиката на сложните прилагателни („Структура и семантика на сложните прилагателни имена в българския език“, 1980), имената за лица в чешки и български, български и полски глаголи и др. Авторка, съавторка и редакторка е в редица едноезични български речници: „Речник на българския език“ (академичен многотомен тълковен речник), „Синонимен речник на българския език“, „Речник на чуждите думи за всички“, „Речник на антонимите в българския език“, „Речник на новите думи и значения в българския език“, „Енциклопедия на съвременния български език“, „Речник на новите думи в българския език“ и др.

Емилия Пернишка е дългогодишна ръководителка на Секцията за българска лексикология и лексикография в Института за български език при БАН, почетна председателка на секция „Филологически науки“ към СУБ; от 2004 г. – член-кореспондент на БАН; авторка на над 200 публикации – 7 речника, 7 монографии, 7 студии, над 160 научни и научнопопулярни статии, съобщения, рецензии и др. Със своя бодър дух, нестихваща активност и огромна творческа енергия тя продължава да работи неуморно в областта на полисемията, вторичната номинация, синонимията, езиковата и литературната стилистика, интернационализацията и запазването на думите в езика, лексикологията и фразеологията, словообразуването и семантичното проучване на сложните прилагателни имена, проблемите на номинацията, историята на книжовния език, ономастиката, връзката на езика с човека и т.н., и т.н.

Много пъти съм молила проф. Пернишка за препоръки и съвети относно мои лутания из сложните лабиринти на езиковедската проблематика. Така постъпих и сега. Както винаги, тя се отзова светкавично, с грижа и доверие. Дойде до работното ми място, за да не си губя аз времето, вместо да бъде обратното. И направи това (както винаги) с ентузиазма на 19-годишна. Никога не престанах да се удивлявам от модерното мислене, напредничавите идеи и свежия оптимизъм на проф. Емилия Пернишка.

Въпрос № 1. Можем ли да даваме оценка, без да познаваме теорията на книжовните езици?

Е. П.: Предишните поколения филолози получаваха задоволителна подготовка върху развитието и някои закономерности на книжовния език, предимно българския. Разбира се, науката се разви и е желателно на днешните студенти да се дават повече познания от становищата по въпросите на книжовния език, изказвани и у нас, и в други страни.

Въпрос № 2. Не е ли българската лингвистика епигон на чужди теории и направления?

Е. П.: Не е епигон, световната наука, нейни теоретични постановки не може да се пренебрегват, трябва да се познават и използват целесъобразно. А който български учен може да ги допълни, да ги оспори, да даде своя теория и виждане по разглежданите въпроси, само може да бъде приветстван.

Въпрос № 3. Адекватно ли е поведението на съвременните български лингвисти?

Е. П.: Съвременните български лингвисти проявяват необяснимо безразличие, тъй като нито пишат, нито говорят по актуални въпроси на езика пред широката общественост. Затворен е за обществото и ежедневните езикови проблеми и Институтът за български език. Отношение се появяваше преди много години, когато проф. Андрейчин и ред други учени на всеки два месеца редовно се отзоваваха на неправилности или проблеми на езика и в сп. „Български език“, и другаде.

Въпрос № 4. Кои са върховете на българската лингвистика?

Е. П.: Като върхове мога да определя *Речника на Н. Геров*, академичния *Речник на българския език*, академичната *Граматика на българския език*, макар че трябва да се напише и по-модерна, трудовете на Ст. Младенов, *Българския етимологичен речник* на БАН (недовършен още), *Диалектния атлас*, няколко социолингвистични книги на акад. Виденов.

Въпрос № 5. Кои са актуалните теми пред българските лингвисти?

Е. П.: Не е лесно да се ограничи научната проблематика само до актуалното – има и национални приоритети, и придържане към световните тенденции за изследване на явленията, а това е много широк диапазон.

Мисля, че е актуално да се ратува за въвеждане в училищата на предмет по „цивилизованост на съвременния човек“ (условно обозначение) – с доста широка проблематика за поведение в обществото, принципи на междувъзрастовите отношения, проблема за другия (ближния) – като съсед, сънародник, чужденец, етнически или религиозно различен и под. Но вътре трябва непременно да има въпроси за езика, неговите стилове, комуникативно въздействие и езикова култура и нейното значение за личностното възприемане. Това не е проблематиката на учебния предмет „български език“, нито „литература“.

Актуално е да се разясняват подобни въпроси и пред широката общественост, да се коментират (и предварително да се наблюдават и събират от езиковедите) „грозните“ неща в обществената езикова комуникация – думи, грубости и под., да се внушава на масите колко се снижава престижността на личността от нежелателното в националния език и езиково поведение.

Въпрос № 6. Защо българският езиковед сега няма обществен авторитет?

Е. П.: Българският езиковед липсва в обществения диалог – не участва и не предизвиква участие за разглеждане на актуални езикови въпроси – за чуждоезиково влияние (изобщо, не само заети думи), за стилистично снижаване на езика, грубост или обратно – перчене, самоизтъкване и др., които дразнят – изобщо разговори (но първо – наблюдения и събиране на материал) за съвременното езиково поведение. Такъв публичен дебат всъщност никога не е имало, но поне в езиковедските списания имаше отзив за новостите и отношение към тях. Сега езиковедът изобщо отсъства – даже и това, което е свършил, не е оповестено като дело на българските езиковеди. Откъде да дойде авторитетът им тогава?

Въпрос № 7. Каква е ролята на Института за български език при БАН?

Е. П.: Ролята на Института е да обяснява явленията, но не само за нуждите на чистата наука и историята на езика, а и на съвременните тенденции и промени; да прави препоръки, след като обясни нежелателността на нещо или посочи синоними, добри заместници на някои чуждици; а и да предвардва появата на някои термини, като изиска по съответен държавен ред спазване на определени правила – в реклами, в билбордове, изобщо на редица изисквания на Търговския закон. Но за тази цел се иска доста енергия, съответно предвидено време, може би определена държавна помощ. Работата на днешните езиковеди протича спокойно и затворено, а се иска да се воюва за чистотата на езика (в някакви рамки, разбира се) и най-вече – за запазване на неговата българщина чрез преодоляване на чужди изразни модели, чрез запазване на неговите глаголни форми, които съдържат тънкости, неизвестни на английски, и т.н., иска се да се намесим, да се „появим“, да не сме скрити на спокойствие.

Сега е необходимо Институтът с много **усилия и реклама** да „завоюва“ някои медии, дори да търси спонсори, да им се плати, защото за тях това има значение, за да има 5–10 минутки по актуални езикови въпроси и дори 2 пъти седмично и не по един канал.

Въпрос № 8. Следва ли да се занимаваме с проучване по история на езика, топонимия и диалектология?

Е. П.: Разбира се, че следва да се занимаваме с всички страни на езика. Неговото богатство трябва да бъде описано всестранно – нужни са още много проучвания – но е желателно в изводите им да има и народопсихологически, и лингвокултурен анализ и изводи, за да се разбере от по-широки среди ценността на такива проучвания.

Въпрос № 9. Защо съвременната българска интелигенция не е доволна от медийната реч?

Е. П.: Българската интелигенция не е единно понятие. Допускам, че различните по възраст хора възприемат различно медийната реч. По-възрастните биха искали да чуват по-традиционни, а не модерни изразни средства, дразнят се от изрази като „Окей, супер, уау“ и под. „модерни“ одобрения, които се употребяват по много тв канали от водещи в различни предавания. По-младите и най-младите интелигенти са свикнали с тях и вероятно не се дразнят, защото ги използват.

Добре владеещите българския книжовен език се дразнят и от неправилно съгласуване при разговор в учтива форма – глаголът трябва да е в мн. ч., а прилагателните – в ед. ч. (*Вие сте научили, знаели, отговорили* и под., но – *Вие сте добър художник, весела девойка, много любезна* и под.), също от нежелателни употреби на „случва се“, когато е за факт, а не за събитие, дразни прекомерното използване на *мой, негов* вместо *свой* в редица случаи, защото реално се получава неточно означение на „собственика“, и под.

Дразнят и други неправилни форми, защото се очаква от тв журналисти и водещи да говорят напълно правилно.

Въпрос № 10. „Да“ на интернационализмите или „не“ на чуждото влияние?

Е. П.: Чуждото влияние е много силно и идва от много посоки. Покрай нужното се вмъква и ненужно, то обикновено в някакъв недълъг период се отсява, но в този период е много желателна появата на езиковедите с познания, обхванати категорично към ценностите и възможностите на българския език. Защото, за съжаление, има и много езиковеди, които се приемат за по-подготвени и престижни, ако „нагълтат“ чуждите влияния и термини и препълват трудовете си с ненужни чуждици.

Въпрос № 11. Може ли да се управлява книжовноезиковото развитие?

Е. П.: По принцип не може. Езикът си има свои „съображения“ да променя това или онова, които езиковедите могат почти винаги да открият и обяснят. Влияе системата на езика, дълбоки нейни склонности (българската езикова картина на отражение на света), влияе съвременната международна обстановка, въздействия, тенденции в нея, влияе съвременната българска социална действителност – съвременен манталитет, склонност към разговорност, към снижаване на изказването и някои други фактори. Всичко това не е подвластно на езиковедите, затова и никакви закони не могат да подчинят езика на „ред“, дошъл отвън, извън него самия и неговите носители с цялото им разнообразие, култура и взаимоотношения.

Въпрос № 12. Трябва ли ни закон за употребата на българския език, насочен към медиите?

Е. П.: Не мисля, че нещо може да се промени със закон. Човекът с неговата култура, манталитет, емоции, активно отношение към езика в много случаи се изявява в начина си на говорене във всеки момент. Не може да се командва или наказва тази самоизява на всяка отделна личност. Абсолютно немислимо във всякакъв смисъл е да се санкционира езиковото поведение на публичните личности, нито на хората, които се изказват – където и да било – публично. Можем само да съдим за тяхната култура и възпитание, чуждопоклонничество, суетност и ред други качества, ако нещо не одобряваме, но не и да ги съдим, камо ли – наказваме. С такова виждане съм против закон в този смисъл.

Въпрос № 13. Каква е днес ролята на художествената литература за развитието и усъвършенстването на книжовния ни език?

Е. П.: Според мен е нулева. Четенето играе роля върху личното развитие, личното обогатяване на езика, оттам – всеки пишец или говорещ се появява като начетен или не. Но върху книжовния език точно художествената литература

тура не оказва днес влияние. Публицистичната – да, много силно. По-скоро го разваля, въвежда чуждоезичен елемент – не само думи, но много изрази, начин на изразяване, английски словесни формули. В този смисъл коректив могат да бъдат например (колкото и странно да звучи) изразните средства в турските сериали, където преводът на дублажа по принцип е много добър и тъй като в оригинала напълно липсва силното англоезично влияние (присъщо на нашия публичен или личностен изказ), изобщо не се срещат и чуждо(англо)езични изрази. Речта е много добра, българска, нормална.

Въпрос № 14. Как да се преподава български език в училище?

Е. П.: Да се преподава много по-прагматично – с много диктовки, разяснение на правила и причини за определена употреба, с повече устно разказване и изказвания с нарастване на възрастта по различни въпроси, където да се изказва и формулира собствено мнение и отношение – за да се постигне развитие на тези способности като цяло и като публично общуване. Голяма част от съвременните българи, дори завършили гимназия, а и повече, не могат да говорят пред хора, не могат да дадат мнение. Да се уреждат дискусии между ученици по всякакви теми – от учебния материал, от литературното творчество, от обществените актуални въпроси, за политиката и т.н. (естествено – това в гимназията).

Тестовите да са между другото, а не основна форма.

Въпрос № 15. Какво става с университетската подготовка на българисти езиковеди?

Е. П.: Университетското филологическо образование трябва да се разшири с актуализация на проблематиката. А актуално е виждането за езика като средство за комуникация и като израз на национално мислене и психология – да се изготвят курсове, които да подпомагат бъдещите учители **да възпитават** учениците си **в български език** – като национална ценност и като основен начин на изява и съществуване на личността. Не само да познават правила и явления, но да ги **оценяват, преценяват** от национална и личностна гледна точка.